

MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİYLE İLGİLİ GÖRSEL BİR ESER: “ANADOLU HEDİYESİ”

Sedef BULUT*

ÖZ

Milli Mücadele döneminin önemli görsel kaynaklarından biri olan Anadolu Hediyesi adlı eser, 1921-1922 yıllarında sekiz sayı olarak İstanbul'da yayınlanmıştır. Gazeteci Ahmet İhsan (Tokgöz) Bey'in gayretleri sonucu hazırlandığı anlaşılan bu eserin tüm sayılarında toplam 274 fotoğraf ve görsel materyal bulunmaktadır. Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadele'nin önde gelen kahramanlarının fotoğrafları başta olmak üzere, yabancı devlet adamlarının fotoğraflarına da yer verilmiştir. Bununla birlikte bu eserde çeşitli savaş ve mezalim fotoğraflarına da rastlanmaktadır. Anadolu Hediyesi'nde daha çok İnönü zaferleri sonrasındaki olay ve fotoğraflara yer verilmiştir. Bununla birlikte eserde, Milli Mücadele dönemi asker, yazar ve devlet adamlarının hayatları, Mustafa Kemal Paşa'nın Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'deki konuşmaları ve TBMM Hükümeti'nin yabancı devletlerle yaptığı anlaşma metinleri de bulunmaktadır. Makalede, Anadolu Hediyesi'ndeki görsellerin listesi hazırlanmış ve transkripti yapılan yazılardan örnekler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Hediyesi, Milli Mücadele Dönemi, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Mustafa Kemal Paşa, Ahmet İhsan (Tokgöz)

A VISUAL WORK REGARDING THE NATIONAL STRUGGLE PERIOD: "ANADOLU HEDİYESİ"

ABSTRACT

The work named "Anadolu Hediyesi", one of the important visual sources of the National Struggle period, was published in Istanbul as eight issues in 1921-1922. There have been a total of 274 photographs and visual materials in all the issues of

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, E-posta: sbulut@ankara.edu.tr

this work, which is understood to be the result of Journalist Ahmet Ihsan's (Tokgöz) efforts. Mustafa Kemal Pasha and the leading heroes of National Struggle, as well as photographs of foreign statesmen were featured in this work. However, photographs of various wars and cruelties are also found in the work. In "Anadolu Hediyesi", events and photographs after the victory in the Battle of İnönü were mostly included. In addition to this, life of soldiers, writers and statesmen in National Struggle Period, Mustafa Kemal Pasha's speeches in the Grand National Assembly of Turkey and agreement texts with foreign states signed by Turkish Government were featured in the work. In this paper, a list of images in "Anadolu Hediyesi" was prepared and some examples of the transcribed writings were presented.

Keywords: *Anadolu Hediyesi, Ahmet Ihsan (Tokgöz), Grand National Assembly of Turkey, Mustafa Kemal Pasha, National Struggle Period*

Giriş

Fotoğraf, karikatür ya da sinema filmi biçimindeki görsel imgeler, geçmiş hatırlamak açısından önemli referans noktalarıdır.¹ Görsel materyaller, yazılı belgelerin ortaya çıkardığı bilgilerin hem tamamlayıcısı hem de destekleyicisidir. Tarihi açıdan değerlendirilecek olursa görsel materyallerin oluşturduğu imgeler, geçmişin canlı bir şekilde zihinlerde canlandırılmasına aracılık eder. Tarihsel görsel materyalleri iki ana grupta toplamak mümkündür. Birincisi gerçeğe yakın tasviri amaçlayan görsellerdir ki bunlar fotoğraf, eskiz, gravür, minyatür, karikatür olarak sıralanabilir. İkincisi ise gerçeği sembolik olarak kodlayan tablo, grafik, çizim, tarih şeridi, harita ve şemalardır. Bunların içerisinde fotoğraf, gerçeği doğrudan sunma iddiasıyla, tarihsel bir belge olarak ön plana çıkmaktadır.²

Görüntülü kaynaklardan fotoğraf, insana ve eşyaya ait her şeyin kayıt altına alındığı önemli bir belgedir. Bu anlamda fotoğraflar, tarih sürecinde meydana gelen değişikliklere de tanıklık ederler. Zamanı bir anlığına dondurarak ayrıntılı inceleme için sabitlenmiş görüntüler sağlayan fotoğraf, bir yandan da "*kaybolan tarihin sağ kalan tanığı olarak*" önemli bir misyon üstlenir.³ Bazen de görgü tanıklığı açısından eldeki tek bulgu sadece fotoğraflar da olabilir.⁴ Ancak, fotoğraf, tarihi olayları anlamak açısından önemli

¹ Robert Stradling, **20.Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli**, İstanbul,2003, s.91.

² Ahmet Şimşek, Görsel Tarih Materyalleri, **Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı**(Edt. İsmail H. Demircioğlu, İbrahim Turan), Ankara,2012, s.137-138.

³ E. Semih Yalçın, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları**,3.bsk. Ankara, 2007, s. 347-348.

⁴ 1943'te Varşova gettosundaki günlük yaşamı yansıtmak için çekilen fotoğraflar buna örnek olarak gösterilebilir. Stradling, **a.g.e.**,s.95.

bir araç olmakla birlikte fotoğraflara görsel anlamda müdahale edilmesi mümkündür. Bu anlamda, fotoğrafın, fotoğrafı çeken kişinin ve fotoğrafı çekilenlerin tutumlarını ve yanlışlıklarını yansıtabileceği gerçeği de her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.⁵

Esasında, görsel yolla bilgi aktarımı, fotoğraftan önce de bilinmekte ve kullanılmaktadır. Ancak, ressamın tek kopya olan pahalı tablolarından yansıyan görseelliğin, sıradan vatandaşa ulaşabilmesi pek de mümkün olmamıştır. Olayların ve anların bir kopyasını üreten fotoğraf, tekniğin sağladığı imkânlarla birlikte tarihin nesnel olarak yeniden üretilmesini sağlamıştır.⁶ İlk fotoğraf görüntüsü Joseph Niepce tarafından sekiz saat süren pozlama sonucu 1826 yılında çekilmiştir. Louis Daguerre ise kendi adıyla anılan fotoğraf basma tekniğini 1839’da piyasaya sürmüştür. Ancak fotoğrafın tarihi kayıt etme ve belgeleme özelliği ancak Kırım Savaşı(1854) ve Amerikan İç Savaşı(1861-65) sırasında önem kazanmıştır. Fakat bu dönemdeki fotoğraflar poz süresinin uzunluğundan dolayı savaş gerçeklerini çok da iyi yansıtamaz. Bu anlamda diğer tarihi kaynaklarda olduğu gibi fotoğraflar da yorumlanmaya ihtiyaç duyarlar. 1888’de Kodak kamerasının, George Eastman tarafından geliştirilmesinden sonra ise fotoğraftan tarihsel kayıt olarak yararlanma hususunda önemli bir adım atılmıştır.⁷

Fotoğraf makinesinin icadı Osmanlı Devleti döneminde, “Takvim-i Vekayi” gazetesi aracılığı ile kamuoyuna duyurulmuştur. Bu tarihten itibaren İstanbul ve Anadolu, fotoğraf çekimi açısından önemli cazibe merkezleri haline gelmiştir⁸. Kısa bir süre sonra ise çoğunlukla Pera’da olmak üzere İstanbul’da gayr-ı Müslimler tarafından fotoğrafhaneler açılmaya başlamıştır. İrlandalı John Shaw Smith’in 1852 yılında çektiği Pera fotoğrafı iki negatiften oluşan, bilinen en eski baskıdır. İstanbul’da fotoğraf sanatını zirveye ulaştıran, Abdullahlr olarak da bilinen Kevork, Viçen, Hovsep kardeşler olmuştur. Abdullah Fréres adlı stüdyo, dönemin en ünlü fotoğraflarını çekmiş, Sultan Abdülaziz tarafından “ Ressam-ı Hazret-i Şehriyar-ı” rütbesi ile ödüllendirilmişlerdir.⁹ Osmanlı padişahlarından özellikle II. Abdülhamid fotoğraf sanatına hususi bir önem vermiştir. Ülkenin dört bir yanına gönderdiği fotoğrafçılara arkeolojik eserlerden, binalara, gemilere, fabrikalara kadar çektiirdiği fotoğraflarla birçok albüm hazırlatmıştır. Teknolojik gelişme-

⁵ Bülent Akbaba, “Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı”, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, S.1, 2005, s. 189.

⁶ Zuhâl Özel Sağlamtimur, “Walter Benjamin’in Bakış Açısından Tarih ve Fotoğraf İlişkisi”, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi**, S. 37, Güz 2013,s.237.

⁷ Stradling, **a.g.e.**,s.93.

⁸ Fatma Acun, **Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi**, Ankara,2008, s.145.

⁹ Engin Özendes, **Osmanlı İmparatorluğunda Fotoğraf**, <http://www.enginozendes.com/tr>.

leri yakından takip eden padişah II. Abdülhamid, ülkedeki gelişmeleri bu albümlerden izlemiştir.¹⁰ Bu sayede II. Abdülhamid bugün paha biçilmez nitelikte bir arşiv oluşturmuştur. Yıldız Sarayı'nda muhafaza edilen albümler, 35 binden fazla fotoğraftan oluşmaktadır.¹¹

Osmanlı Devleti'nde fotoğrafçılık öncelikle gayr-ı Müslimler tarafından yürütülmekle birlikte 20. yy başlarında Müslüman fotoğrafçılar da isimlerini duyurmaya başlamışlardır. Türklere ait ilk fotoğrafhaneler Girit, Selanik, İstanbul, İzmir gibi büyük şehirlerde açılmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909'da Bahaeddin Bediz, İstanbul'da "Resna Fotoğrafhanesi"ni açmıştır. Müslüman fotoğrafçılar çoğunlukla gayr-ı Müslimlerin yanında yetişmiştir.¹²

Görsel materyallerin süreli yayınlarda kullanılmaya başlaması ise matbuatı zenginleştirmesi açısından önemlidir. Özellikle dergiler, fotoğrafın daha da ön plana çıktığı yayın organlarıdır. Bu anlamda, Osmanlı'da ilk resimli dergi olarak, "*fünun ve sanayie müteallik mevad ile harita ve resimlere havi*" olan "Mir'at" bilinmekle birlikte, esasında Türk dergileri arasında ilk resim basan "Vakay-i Tıbbiye"dir. Mir'at üç sayı¹³ yayımlandıktan sonra kapanmıştır.¹⁴ Harbiye Nezareti tarafından 1864'de çıkarılan ve ilk askeri dergi olarak bilinen Ceride-i Askeriye, bilimsel ve askeri yazıların yanı sıra kroki, çizelge, resim ve haritalarla zenginleştirilmiştir. II. Abdülhamid dönemi dergiciliğinin en önemli örneklerinden biri olan ve Avrupa'da çıkan resimli dergiler kalitesinde yayın yapmak isteyen Servet-i Fünun ise padişah-tan maddi yardım görmüş, yeni baskı makineleri kullanmıştır.¹⁵

¹⁰ Fatma Acun, **a.g.e.**, s.145.

¹¹ Orijinalleri İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan albümlerin nüshaları; Britanya Müzesi, ABD Washington Kongre Kütüphanesi ve Fransız Ulusal Kütüphanesi'nde mevcuttur II. Abdülhamit'in Washington'a gönderdiği kırmızı deri kaplı 36 albümdeki 1200 fotoğrafa, Kongre Kütüphanesi'nin web sitesinden ulaşılabilir. ABD'ye gönderilmiş fotoğrafları kitap halinde yayınlayan Harvard Üniversitesi'nin kütüphanesinden de erişilebilir. Orijinalleri İstanbul Üniversitesi kütüphanesinde korunmuş ve fotoğrafları dijital ortama aktarılmıştır. Aynı şekilde dijital veriler İslâm Konferansı Teşkilâtı Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Kütüphanesi'nin (IRCICA) arşivinde de yer almaktadır. Çaha, **a.g.m.**, s.152.

¹² Zuhâl Özel, Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Gayr-ı Müslim Fotoğrafçılar, **Kontrast Dergisi**, 16.08.2016, kontrastdergi.com.

¹³ Mir'at, Mecmua-i Fünun ile yaptığı tartışmanın sonucu kapanmış, aynı yıl "Cemiyet-i Kitabet" adını taşıyan bir kuruluş, Mecmua-i İber-i İntibah-ı çıkarmıştır. Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, c.1, İstanbul, s.112.

¹⁴ Varlık, **a.g.m.** s.112.

¹⁵ Kenan Demir, "Osmanlı'da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)", **İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 9, Nisan 2016, s.78,82.

1908-1914 arasında yayınlanan dergilerden birisi de fikir ve aktüalite dergisi olan "Resimli Kitap"tır. Gündemdeki olayların yanı sıra fotoğraflara da yer verilmiştir.¹⁶ 1909-1914 yılları arasında yayınlanan dünya, sağlık ve kadın haberleri ile ön plana çıkan "Şehbal" dergisi de bu dönemde yayınladığı fotoğraflarla dikkat çekmiştir.¹⁷ II. Meşrutiyet döneminde dergiler, içerik ve kalite açısından önceki dönemlere kıyasla bir hayli gelişmiştir. Bu dönemde iktisat, ziraat, sanayi, fikir, edebiyat ve magazin, Türkçü, İslamcı, sosyalist, kadın, mizahi, tiyatro ve sinema, spor gibi konuları içeren dergiler yayımlanmış¹⁸ bunların birçoğunda çeşitli fotoğraflar kullanılmıştır. I. Dünya Savaşı yıllarında ise malzeme kıtlığından dolayı istenilen kalitede fotoğraf elde etmek oldukça güçleşmiş, bu durum görsel basını da etkilemiştir. Bu sebeple "temsili resim" tekniği I. Dünya Savaşı yıllarında daha da gelişmiştir. Savaş döneminde Osmanlı'da propaganda amaçlı olarak çıkartılan "Harp Mecmuası" ise içerik ve fotoğraf açısından oldukça zengindir. Büyük ölçüde malzeme sıkıntısının çekildiği bu dönemde basın fotoğrafçılığı bir anlamda bu dergi ile sınırlı kalmıştır.¹⁹

Osmanlı Devleti, 20. yy başlarında arka arkaya girdiği savaşlarda büyük mücadele vermiş, I. Dünya Savaşı sonrasında ise siyasi ömrünü tamamlamıştır. İşgallere karşı Kurtuluş Savaşı'nı gerçekleştiren Türk milleti bağımsızlığını kazanmıştır. Bu süreçte gazetelerin bir kısmı Mustafa Kemal Paşa'yı destekler iken bir kısmı ise Milli Mücadele karşıtı bir tavır sergilemiştir. Ancak dergiler açısından değerlendirilecek olursa yayımlanan dergilerin çok büyük bir kısmı Milli Mücadele'den yana olmuştur.²⁰ Bu uzun süren savaşlar sürecinde cephedeki fotoğrafların çoğu, savaşa katılan askerler tarafından çekilmiştir.²¹ Bugün hafızalara kazınmış Milli Mücadele dönemine ait bazı fotoğraflarda, hem savaşa katılan hem de fotoğrafçılık yapan bu askerlerin rolü çok büyüktür. Mustafa Kemal Paşa'nın Kocatepe'deki fotoğrafını çeken Etem Tem²² bunlardan birisidir. 1921'de Başkumandanlık fotoğraf subayı

¹⁶ Aslı Yapar Gönenç, "Türkiye'de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi", **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi**, S.29,İstanbul,2007,s.66.

¹⁷ Uğur Kavas, **Türkiye'de Basın Fotoğrafçılığının Görsel Tarihi-Osmanlı'dan 1960'a**, Ankara, 2008, s.48.

¹⁸ Demir, **a.g.m.**, s.100.

¹⁹ Kavas, **a.g.e.**,s.66.

²⁰ Gönenç, **a.g.m.**, s.66.

²¹ Engin Özendes, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğrafçılık(1839-1923)**, İstanbul,2013.,s.52.

²² I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde savaşan ve pek çok fotoğraf çeken Tem, Kurtuluş Savaşı sırasında da Doğu Cephesi'nde fotoğrafçılık yapmıştır. Etem Tem, Kocatepe'de çektiği fotoğrafın hikâyesini şöyle anlatmaktadır. "*O sabah Kocatepe'de bulunuyorduk. Taaruz, şafak vakti beşte başlamıştı. Mustafa Kemal Paşa, günler ve geceler süren yorgunluğuna rağmen ayakta, vaziyeti adım adım takip ediyor, direktifler veriyordu. Bir*

olarak Mustafa Kemal'in yanında yer alan ve Kurtuluş Savaşı fotoğrafçısı olarak tanınan Esat Nedim Tegizman, Çanakkale Savaşı'nın cephe fotoğrafçısı Burhan Felek, Balkan ve I. Dünya Savaşı'na katılarak Kafkas cephesinde adeta savaş muhabiri olarak görev yapan Arif Hikmet Koyunoğlu bu süreçte ön plana çıkan isimlerdir.²³

Fotoğrafların, dolayısıyla görselliğin ön plana çıktığı Anadolu Hediyesi ise 1921-1922 yıllarında İstanbul'da *Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı* tarafından yayınlanmıştır. Milli Mücadele dönemi için özellikle görsel açıdan önemli bir kaynak niteliği taşıyan bu eserin hazırlanıp yayınlanmasında Ahmet İhsan (Tokgöz) Bey'in öncülük ettiği anlaşılmaktadır. İletişim imkânlarının sınırlı olduğu bu yıllarda, dönemin tanınmış isimlerinin ve olayların fotoğraflarını yayınlarak halka ulaştıran Anadolu Hediyesi, bu anlamda oldukça önemli bir hizmet yapmıştır. Bu makalede, sekiz sayı olarak yayınlanan ve pek bilinmeyen bu eserin çeşitli yönleriyle tanıtılması ve gün yüzüne çıkarılması hedeflenmektedir.

1.Ahmet İhsan Bey(Tokgöz) ve Anadolu Hediyesi

Ahmet İhsan(1868-1942) Bey, babasının memuriyette bulunduğu Erzurum'da doğmuş, ilköğrenimini Şam Rüştüyesi'nde yapmıştır. Babasının defterdar olarak atanması üzerine 1881 yılında Ankara'ya gitmiş, babasının İstanbul'a tayini çıkınca onunla birlikte Ankara'dan ayrılmıştır. Ahmet İhsan, çocukluğundan itibaren resimli kitaplara büyük bir ilgi duymuştur. Anılarında da bu konuya sık sık değinmektedir. Önceleri babasının isteği üzerine askerî tıbbiyeye girmeyi istemekle birlikte, gördüğü resimli kitapları zihninden bir türlü çıkaramamıştır. Nihayet babası onu Mekteb-i Mülkiye'ye(1882) kayıt ettirdikten sonra hayallerini gerçekleştirebileceği bir çevreye kavuşmuştur.²⁴ Mülkiye Mektebi'nin üçüncü sınıfında okurken kendisinden bir sınıf yukarıda okuyan Mahmut Sadık Bey "Mir'atı Âlem" adlı resimli bir gazete çıkarmaktaydı. Ahmet İhsan anılarında, Mahmut Sadık Bey'e "resimli bir gazete çıkarmasından dolayı" derin bir gıpta ve hürmetle baktıklarını yazmaktadır. Mahmut Sadık Bey, Mir'atı Âlem'i bir Ermenice gazeteden

ara kumandanlardan ayrıldı. Tek başına, kayalıklar arasında dalgın ve düşünceli dolaşmaya başladı. Zaman zaman sahra dürbünleriyle düşman cephesine bakıyordu. Bir aralık o kayalık tepe ucuna geldi. Hafifçe eğilmişti. Başparmağı, dudaklarının arasında idi... hemen objektifi çevirdim, adeta nefes almayacak kadar bir sessizlik içinde deklanşöre bastım, resmini çektim. Saat 11'di", Özendes, a.g.e., s.315-319.

²³ Özendes, a.g.e., s.315-319.

²⁴ Ahmet İhsan, **Matbuat Hatıralarım 1888-1923**,C.1, Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, İstanbul, 1930, s.1, 12, 19-20.

aldığı şehir manzaraları, hayvan ve bilim hayatıyla ilgili resimlerle donatılmaktaydı. O sırada ilk resimli kitap ise “Takvim-i Ebuzziya” adıyla yayınlanmıştı.²⁵

1891 Mayısında matbaacılığı öğrenmek amacı ile Avrupa’ya giden Ahmet İhsan, aynı yıl seyahat anılarını “Avrupa’da Ne Gördüm” adıyla kitap hâline getirmiştir. 588 sayfalık “Avrupa’da Ne Gördüm” adlı eser Ahmet İhsan’ın Marsilya’dan Paris ve Londra’ya uzanan dört aylık seyahatini anlatmaktadır. Ahmet İhsan Bey, dolaştığı yerlerin fotoğraflarını da kendi ifadesiyle “*seyâhatine letâfet vermek için*” eserine eklemiştir. Jules Verne romanlarını tercüme ederek bunları resimli olarak bastırması ise Ahmet İhsan Bey’e büyük şöhret kazandırmıştır. Bu süreçte kendi deyimiyle “*matbuat heveslisi*” bir arkadaşıyla “Alem” matbaasını satın almış ve bu matbaa, *Âlem Matbaası Ahmet İhsan ve Şürekâsı* adıyla faaliyete geçmiştir.²⁶

Ahmet İhsan, 1891 yılından itibaren Servet-i Fünûn dergisini çıkarmaya başlamıştır. Muhtelif edebi akımlara kaynaklık etmiş olan bu dergide, ilk sayısından itibaren manzara ve çeşitli resimlere yer verilmiştir. Ahmet İhsan Bey ilk fotoğraflı röportajı da Servet-i Fünun dergisinde yayınlamıştır. “Bursa’dan Musavver Mektup” başlığını taşıyan bu röportajda tam yedi fotoğraf yayımlanmıştır. Servet-i Fünun dergisi, basın fotoğrafçılığının gelişmesinde önemli bir misyon üstlenirken amatör fotoğrafçılara da destek olmuş ve ilk fotoğraf yarışmasını düzenlemiştir.²⁷ Ahmet İhsan Bey, aynı zamanda 1892’de yazdığı “Ülfet” ve “Haver” adındaki iki romanıyla Türk edebiyatına katkıda bulunmuştur. Ancak romancı yönü göz ardı edilmiş daha ziyade matbaacı ve gazeteci olarak ün kazanmıştır.²⁸ Ahmet İhsan, 1907 yılında ortağının hissesini satın alarak matbaayı tek başına çalıştırmıştır. Bu tarihten itibaren matbaanın başındaki “Âlem” adı kaldırılarak *Ahmet İhsan Matbaası* adıyla anılmıştır. *Ahmet İhsan Matbaası*, 1911’de başka ortakların katılmasıyla tekrar *Ahmet İhsan ve Şürekâsı* adını almıştır.²⁹

Milli Mücadele dönemine gelindiğinde de Ahmet İhsan Bey resimli kitap yayınlama geleneğini sürdürmüştür. Dâhiliye Nezareti Muhacirin Müdüriyet-i Umûmiyesi’nin Anadolu’daki Yunan mezalimini iç ve dış kamuoyuna duyurabilmek için hazırlattığı kitaplar *Ahmet İhsan ve Şürekâsı Matbaa-*

²⁵ Ahmet İhsan, **a.g.e.**, s.33,51.

²⁶ Leyla Karahan, “Ahmet İhsan’ın Seyahatnamesinden Yazarın ve Dönemin Diline Dair Notlar”, **Gazi Türkiyat**, S.29,Güz, 2009,s.172.

²⁷ Uğur Kavas,**a.g.e.**,s.41-43.

²⁸ Derya Kılıçkaya, “Ahmet İhsan’ın Romanları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.2,Bahar,2010,s.333.

²⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ahmet İhsan, **a.g.e.**,s. 51 - 57.

sı'nda basılmıştır.³⁰ Bu kitaplardaki mezalim fotoğraflarının bir kısmının Anadolu Hediyesi'nde de yer aldığı görülmektedir.

Anadolu Hediyesi'nin bütün sayılarında “Tab’ ve naşiri: Teshil-i Taba’t İdaresi”, 1-6. sayıların basım yeri olarak da “Dersaadet- Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı” gösterilmiştir. Yedinci sayının İstanbul’da Mahmut Bey Matbaası’nda, sekizinci sayının ise yine İstanbul’da Teshil-i Taba’t İdaresi tarafından basıldığı kaydedilmiştir.

2. Milli Mücadele Döneminin Görsel Kaynağı Olarak Anadolu Hediyesi ve Kapsadığı Konular

Anadolu Hediyesi, Milli Mücadele dönemiyle ilgili toplu görsel bir kaynak niteliğindedir. Sekiz sayıda toplam 274 fotoğraf ve görsel bulunmaktadır. Her sayısı 36 sayfadan oluşan aylık Anadolu Hediyesi’ndeki yazı ve görseller muhtelif kaynaklardan temin edilmiştir. Anadolu Hediyesi’nin (Souvenir D’Anatolie, Souvenir Illustré D’Anatolie) ve fotoğrafların altyazılarında Türkçe açıklamalarla birlikte Fransızca karşılığı da verilmiştir. Bunlardan bir kısmı yabancı kaynaklardan tercüme edilmiştir. Mısır’da yayınlanan el-Ahbar Gazetesi bunlardan biridir. Mustafa Kemal Paşa’nın hayatı da Sofya’da yayınlanan bir yazının tercümesidir. Milli Mücadele’nin programı olarak kabul edilen Misak-ı Milli görüşmeleri, Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesinden alınmıştır. İlk sayısının İnönü zaferlerinden sonra çıktığı anlaşılmaktadır.³¹ 1922 yılında yayınlanan sekizinci sayı, Mudanya Mütarekesi’nin anlaşma metniyle sona ermektedir. Bu sayı öncekilerden bazı farklılıklar göstermektedir: *Resimli Anadolu Hediyesi* adıyla yayınlanan bu son sayıda sayfa numarası verilmiş olup derginin dış kapağına mürettibinin Hayrullah Hayri olduğu kaydedilmiştir.

Anadolu Hediyesi’nde görsellik ön planda gelmektedir. Üçüncü sayıdan itibaren son sayfada “Malûl Gazilere Muavenet Pazarı”nın reklamı mevcuttur. Dördüncü sayının sonuna “Matbaa tesis arzusunda bulunanlar okusun” başlığıyla yeni bir reklam eklenmiştir. Anadolu Hediyesi, öncelikle Anadolu’da Yunan işgal kuvvetlerine karşı verilen mücadeleyi bütün yönleriyle tanıtmak gayesiyle yayınlanmaya başlanmıştır. Anadolu’daki subay, asker ve devlet adamlarının kahramanlıkları bütün dünyaya duyurulmak suretiyle

³⁰ **Türkiye’de Yunan Fecay’i**, İkinci kitap, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, İstanbul, 1337.

³¹ Anadolu Hediyesi’nin ilk sayısının basılış tarihi 1338 (1922) olarak gösterilmiş ise de bunun bir baskı hatasından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Sayının içinde olaylar 1922 yılı öncesine ait olduğu gibi, İkinci sayının baskı tarihi de 1337 (1921) yılı olarak verilmektedir.

Türk milletinin sonsuza kadar yaşama azminin anlatılması hedeflenmekteydi. Ayrıca, Türk’ün “*destan-ı hamasetine sahne olan*” yerlerdeki tarihi eserler de tanıtılmaya çalışılmıştır.

Eserde, Muhacir’in Müdüriyet-i Umumiyesi’nin kaynakları esas alınarak Türkiye’de Yunanlıların yaptıkları mezalimler hakkında geniş bilgi verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın TBMM’de yaptığı konuşma metinlerinin kaynağı ise TBMM Zabıt Cerideleridir.) Samsun civarındaki Pontus mezalimiyile ilgili haber ve fotoğrafların 1922 yılında Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından yayınlanan Pontus Meselesi adlı kitaptan alındığı görülmektedir. Anadolu’yla ilgili birçok haberin ise Anadolu Ajansı’ndan alınmış olması kuvvetle muhtemeldir. Yine Anadolu basınından, özellikle Yenigün, Yeni Adana ve Hâkimiyet-i Milliye gazetelerinden bazı yazıların aktarıldığı anlaşılmaktadır.

Trabzon, Sinop ve Trakya’daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ve çalışmalarını hakkında da resimli bilgiler mevcuttur. Birçok asker, devlet adamı ve Milli Mücadele döneminin diğer kahraman şahsiyetleri tanıtılmaya çalışılmıştır.³²

2.1. İnönü Savaşlarından Sakarya Savaşı’na Anadolu Hediyesi

Anadolu’da başlayan Millî Mücadele Hareketi, İstanbul basını tarafından tereddütle karşılanmıştır. Hatta gazetelerden bir kısmı açıkça muhalefette bulunmuşlardır. Bu dönemde Anadolu basını, Anadolu Ajansı’nın da kurulmasıyla içte ve dışta Millî Mücadele harekâtını duyurmaya çalışmıştır. TBMM’nin açılmasından sonra gelişen olaylar ve elde edilen her zafer Anadolu’nun gücünü artırmıştır.³³ İnönü ve Sakarya zaferlerinden sonra yabancı bazı basın mensupları ve diplomatlar Ankara’ya gelmişlerdir. Anadolu’da

³² Bu isimlerden bazıları şu şekilde sıralanabilir: Rüşdi Paşa, Ali Rıza Bey, Miralay Halit Bey, Yahya Kahya, Muhittin Paşa, Ali İhsan Paşa, Giresun’lu Osman Ağa, Celâlettin Arif Bey, Kazım Karabekir Paşa, Kazım Paşa (Köprülülü), Halide Edip (Adivar), Doktor Abdülhak Adnan (Adivar), Doktor Operatör Muallim Murat İbrahim Bey, Medine Muhafızı Fahri Paşa, Adana Valisi Hamid Bey, Cevat Paşa, Sadrazam Said Halim Paşa, TBMM’nin İstanbul mümessili Hamid (Hasancan) Bey, Erkan-ı Harp Binbaşısı Hasan Tahsin Bey.

³³ Milli Mücadele döneminde, İstanbul basınına haber kaynağı genellikle motorlar, takalar, yük gemileri ile İnebolu ve İzmit’ten gelen haber bültenleri olmuştur. Bu bültenlerde cephe haberlerinin yanı sıra Meclis toplantılarının özetleri de yer almıştır. Hıfzı Topuz’un aktardığına göre bu bilgiye çeşitli yollardan ulaşan tayfalar, kaptanlar vb. kişiler bu bültenleri gazetelere satmaktadır. İstanbul gazeteleri için bu haberleri ele geçirmek önemli bir mesele haline gelirken özellikle akşam gazeteleri için ayrı bir rekabet alanı yaratmıştır. Ayrıntılı bilgi için Bkz. Hıfzı Topuz, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul, 1973, s. 125-126.

sürmekte olan Milli Mücadele 1921 yılından itibaren İstanbul matbuatında daha fazla yer almaya başlamıştır.

Anadolu Hediyesi'nin birinci sayısının kapağında Mustafa Kemal Paşa'nın kalpaklı bir fotoğrafı yer almıştır. İlk fotoğrafta dua eden yaşlı bir erkek görülmektedir. Duası ise şöyledir: "*Yarabb el-âlemin asakir-i İslamiyyeyi muzaffer eyle. Âmin*". Eserin ilk fotoğrafı aynı zamanda bir temenniye de dile getirmektedir. Bu fotoğrafın ardından, Sultan V. Mehmet Han. Veli-aht Abdülmecit Efendi. Londra Konferansı'na davet edilen Sadrazam Tefvîk Paşa. Londra Konferansı'na davet edilen TBMM temsilcisi Bekir Sami Bey. Sadrazam İzzet Paşa. Sadrazam Salih Paşa. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa. İnönü zaferlerini kazanan Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi İsmet Paşa'nın fotoğrafları sıralanmıştır. İsmet Paşa'nın ardından "*düşmanın ikinci hezimet ve perişanesine şahit İnönü kasabası*" başlığı ile bir şehir manzarasına yer verilirken, Şark Ordusu (15. Kolordu) Komutanı Kazım Karabekir Paşa ve Müdafaa-i Milliye Vekili Fevzi Paşa'nın ardından gelen fotoğraflar sırası ile şöyledir: Afyonkarahisar. Bursa'da Hüdavendigar Camii. Bursa'da Çekirge. "Anadolu kahraman Türk kumandanlarından" Muhiddin Paşa. "Anadolu kahraman Türk kumandanlarından" Kazım Paşa. "Anadolu kahramanlarından" Nureddin Paşa. "Anadolu kahraman Türk kumandanlarından" Cevat Paşa. Eskişehir tren istasyonu. "*Yunanlıların birçok defa saldırısına maruz kalan Gemlik*". TBMM'nin toplanma merkezi olan Ankara şehrinin genel manzarası. "*Öz anavatan*" İzmir gümrüğü. TBMM tarafından Londra Barış Konferansı'na gönderilen heyete katılan Ahmet Rıza ve Cavit Beyler. Edirne şehri fotoğrafının yanında, Edirneli Mahmut Ner'in "*Edirne için*" başlıklı bir şiiri yayınlanmıştır.³⁴

TBMM tarafından Londra Barış Konferansı'na gönderilen Cami Bey. Londra Barış Konferansı'na katılan TBMM Hükümeti Paris mümessili Nabi Bey. Türk dostu olarak bilinen Piyer Loti, Rauf Bey. "Anadolu kahraman Türk kumandanlarından" Albay Hasan İzzeddin Bey'in fotoğraflarının ardından yine şehir fotoğrafları sıralanmıştır. Bunlardan birisi Konya şehrine diğeri ise Kongrenin toplandığı Sivas Sultani Mektebini gösteren Sivas şehrine aittir. Esseyid Ahmet eş-şerif es-Sunusi Hazretleri'nin fotoğrafı geniş bir takdim yazısı ile birlikte basılmıştır. Birçok defa Yunan mezalimine uğrayan Karamürsel kasabası ile İnebolu'ya ait iki fotoğrafın ardından İstiklal Marşı'nın tam metni yer almıştır. Anadolu Hediyesi'nin son fotoğrafı Halide Edip'e aittir. Tam sayfa olarak yayınlanan fotoğrafın altında şöyle yazmaktadır "*Anadolu kadınlarını dindaşlarımızın gazalarına yardım ve yaraluların muavenetine teşvikten Anadolu'da bulunan*" Halide Edip Hanımefen-

³⁴ **Anadolu Hediyesi**, No:1. Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

di. Birinci sayının arka kapağında ise eli silahlı bir efenin temsili resmi görülmektedir: “*Yasak! Geri bas!*”

Derginin ilk sayısı okuyucular tarafından büyük bir rağbet görmüştür. Kâğıt sıkıntısı sebebiyle ikinci sayının basımı gecikmişse de bütün sayıların en kaliteli kâğıda basılmasına özen gösterilmiştir. Dergi başlangıçtan itibaren okuyucularından gelecek açıklamalı fotoğraflara sayfalarını açık tutmuştur. Eserin yayınlanış gayesi ikinci sayısında şöyle açıklanmaktadır:

“Anadolu Hediyesi namı altında neşriyatına başladığımız şu eserde takip ettiğimiz gaye öz ve anavatanın ahval-i ahire dolayısıyla intiba’atını, kendisine sadık ve candan samimi evlatlarından en bariz simaların menakıb-ı şehâmet ve hamasetlerini canlı bir surette ibraz ve irae ve muvaffakiyetlerini te’bîdden ibaret olmakla beraber, endenî ve hunhâr düşman can ve malımız Yunan’ın pâ-yı tecavüz ve levs-i şenâati altında inleyen vatan-ı muazzezimizi hûn-ı hamiyetlerini enâr ile pek şanlı ve cidden anlî surette kahramanane müdafaa ve düşman ırz ve canı kahr u temdir eden azimkar kumandanları, besâletkâr ve şeci’ ümerâ, zabitân ve askerlerimizi bütün cihana bildirmek ve Türkün ebedi-yy-üd-devâm (sonsuz kadar devam edecek olan) bu destan-ı hamasetine sahne olan mevaki’deki mebani-i ‘atika ve asâr-ı kadime ve meşhureyi ve âbidat-ı diniye ile a’azam-ı eslâfin ve havâkîn-i ‘azamın merâkîd-ı mübarekelerini pek celi olarak canlandırmak ve anlatmaktır.

Ayda bir defa neşrini kararlaştırdığımız hediyeimizin birinci numarasına gösterilen rağbetin eday-ı şükranı için daha mükemmel ve daha ruhlu bir surette neşrini emel edindiğimizden ikinci numaradan itibaren “papiye kuşe” denilen parlak ve mücella kâğıda tab’ ile nefasetine bir kat daha i’tina eylemeği düşündük. Piyasanın ahval-i hazırası i’tibarıyla kâğıt tedarikinde duçar olduğumuz müşkülât yüzünden, ikinci numaramızın biraz gecikmesinden dolayı arz-ı i’tizar ile fimâba’d her ay sıra ile birer nüsha neşre gayret edeceğimizi va’d ile ittılâ’mızdan uzak kalan birçok vekayi’ kahramanları ile mevaki’-i meşhure ve müessesat-ı cedîde ve âsar-ı sâlife resimlerine sahâifemiz açık bulunduğundan gönderilecek resimlere mümkün olduğu kadar lazım gelen izahatın ilâvesiyle adresimize irsalini de ayrıca rica eyeriz. Ve minellehu et-tevfik.”³⁵

Anadolu Hediyesi’nin ikinci sayısının kapak fotoğrafında ise İsmet Paşa’ya yer verilmiştir. Kapak fotoğrafının ardından eserin yayınlanma gayesi ayrıntılı olarak açıklanmış ve fotoğraflar sıralanmaya devam etmiştir: “*1313 (1897) senesi Yunan muzafferiyetinin kahramanları*”: Hüseyin Paşa, Rıza Paşa, Hamdi Paşa, Neşet Paşa, Edhem Paşa, Rüşdü Paşa, Hayri Paşa, Haydar Paşa ve Mahmut Paşa’yı gösteren fotoğrafın ardından, Mustafa Kemal Paşa’nın komutanlarla birlikte bir fotoğrafına, yine İnönü zaferi öncesi orduyu teftiş ederken bir fotoğrafına ve TBMM’nin açılışının birinci yıldönümünde Meclis balkonundan halkı selamlamasını gösteren bir fotoğrafına yer veril-

³⁵ *Anadolu Hediyesi*, No:2., Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet, 1337.

miştir. Ankara’da Bakanlar Kurulu (Heyet-i Vekile) odası fotoğrafı. Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa. Refet Paşa Trabzon Mebusu ve Maliye Vekili Hasan Bey. Adliye Vekili Şevket Bey. Sivas Mebusu ve TBMM idare memuru Rasim Bey. TBMM Maarif Vekili Hamdullah Suphi Bey fotoğrafları arka arkaya sıralanan önemli isimlerdir.

İkinci sayıda daha çok Ankara’ya ve TBMM’deki milletvekillerini tanıtmaya yönelik fotoğraflara ağırlık verildiği görülmektedir. TBMM’de milletvekilleri oylarını kullanırken: Konya Mebusu Abdürrahim Çelebi, Üsküdar Mebusu Neşet Bey, Suphi Bey, Halim Bey(EK.1). TBMM Hükümeti tarafından Avrupa’ya gönderilen Bekir Sami Bey. Mersin Mebusu Ömer Lütfi Bey. Mustafa Kemal Paşa köylülerle sohbet ederken. Dersim Mebusu Diyab Ağa. Bu sayıda toplu fotoğraflar da göze çarpmaktadır. Fotoğraf: Miralay İsmail Bey, Ahmet Han, Sezai Bey. Bir grup milletvekili Miralay Selahaddin Adil Bey’in karargâhında. Topçu sahil askerleri. (Ek:2) Temsili bir savaş sahnesi. Hücum borusu şiiri birlikte bir temsili resim. Doğu Cephesi’nden bir görünüş: “*Kazım Karabekir Paşa’nın orduya Kars yadigârı*”.

Bu sayıda, Seyyid Ahmet El Sunusi’nin Topkapı Sarayı’nda Hırka-i Sadet kapısı önünde bir fotoğrafına yer verilirken, onun İnönü Zaferi münasebetiyle Mustafa Kemal Paşa’ya gönderdiği telgrafın bir sureti de fotoğrafın yanında yayınlanmıştır. Bunun ardından Londra ve Lozan’da çekilmiş olan delegasyon fotoğrafları yer almaktadır. İlki oldukça kalabalık bir fotoğraf olup isimler ayrıntılı olarak şu şekilde tasnif edilmiştir: “Ankara murahhas heyeti İngiltere’de Vuking Camisini ziyaret ederken”: Bekir Sami Bey, Şeyh Rahmetullah (Lord Hedli), Zekai Bey, Yunus Nadi Bey, Rauf Ahmet Bey, Gaffar Han İran nazırlarından), Doktor Nihat Reşat Bey, Mevlevi Mustafa Han (Cami imamı), Doktor Mustafa Harun Leon, Sırrı Bey, Ruşen Eşref Bey, Haled Şeldereyik Bey, Münir Bey, Profesör Abdülmevahi (Oksford), Ahmet Naci Bey, Talat Bey, Mösyö Sitemep, Duze Mehmet (Afrikan Taymis yazar ve sahibi), Gizar Seyid Mor, Madam Lavez, Mehmet Abdülrauf, Takır Fazıl Suvig, Halife Abdülhak (İslamik Revu Müdürü), Koca Nazır Ahmet (İmam kâtibi), Abdullah Rahmetullah, Eşref Barvuz, Merimleun Hanım, Mösyö Çapled, Hacı Saval (tüccardan), Profesör Kasım Kapakpa (heyet huzurunda ihtida etmiştir), Mehmet Navaz, Aziz Evanez, Azize Evanez Hanım, Mösyö Vitiburen, Hurşid Han, Mevlevi Mehmet (İslam Kütüphanesi sahibi).³⁶

İkinci delegasyon fotoğrafı, 17 Mayıs 1921’de “*Lozan’da üçüncü yıldönümü toplantısını yapan Türk Kongresi*” başlığı ile yayınlanmış ancak isimlere yer verilmemiştir. Milli Mücadele’nin önemli şehirleri bu sayıda da yer

³⁶ Anadolu Hediyesi, No:2

almıştır. “Öz anavatan İzmir şehri ve Kadifekale” fotoğrafının yanında Celal Sahir’in “*Genç Nesil*” şiirine yer verilmiştir. Ankara demiryolu civarında zahire nakliyatı sonrası. Değirmendere köyü. Değirmendere iskelesi. Ankara demiryolu güzergâhında Pekdemir köyü. Bursa’da Yıldırım Gazi türbesi. Söğüt kasabası Söğüt’te düşmanın tecavüzüne uğrayan Ertuğrul Gazi türbesi. Düşman işgalinden kurtarılan İzmit’te Hamidiye Caddesi. Şehir ve manzara fotoğraflarının ardından bu sayıda ilk kez mezalim fotoğraflarına yer verilmiştir. İzmit’te Mülki İdadi Mektebi. Düşman askerleri tarafından katledilen Yarımcalı (12)yaşında Muharrem. Yunanlıların Yenişehir’de tahrip ettikleri Hükümet konağı. Yenişehir’de Yunan mezaliminden bir görüntü. Bu sayıdaki mezalim görüntülerinin yanında Türkiye’de Yunan Fecai adlı eserden pasajlara da yer verilmiştir. Sonlara doğru alt yazılı sekiz karikatür görülmektedir: 1-“Köylümüz hükümete öşr borcunu öderken, 2-Maaş tevzii, 3-Aylık alınca ne yaparız?, 4-Verdiğimiz paralar nereye gidiyor?, 5-Neler ısmarlıyorlar?, 6-Paralarımız cephaneye oluyor!, 7-Dönüp dolaşıp bizi vuruyor. 8-Netice çırılçıplak hicret.”

İkinci sayının arka kapağında ise şu fotoğraf yer almaktadır: Yunan mezalimi sonucu Yalova ve civarında toplanan halkın Gülnihal vapuruyla İstanbul’a nakli.³⁷

Anadolu Hediyesi’nin üçüncü sayısının kapağında Refet Paşa yer almıştır. Sakarya Zaferi’nden sonra müşir (mareşal) Gazi Mustafa Kemal Paşa. Mustafa Kemal Paşa’nın kalpaklı bir fotoğrafı. Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa ve Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa ile orduyu teftiş ederken çekilmiş bir fotoğrafının ardından arka arkaya Kars fatihi Rüşdi Paşa, Batı Cephesi komutanlarından Binbaşı Ali Rıza Bey, Miralay Halid Bey’in fotoğraflarının yanında kendileri ile ilgili kısa bilgiler verildiği görülmektedir. TBMM Hükümeti Hariciye Vekili ve Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal Bey, TBMM Sinop mebusu Doktor Rıza Nur Bey, TBMM Hükümeti (Moskova) murahhası Ali Fuat Paşa ve Sovyetler Birliği Hariciye komiseri Çiçerin’in fotoğrafları ise “Türkiye-Rusya Uhuvvet ve Muhazenet Ahidnamesi” metni ile birlikte verilmiştir.³⁸

Merkez Ordusu Komutanı Nurettin Paşa. Güney Cephesi Komutanı ve Konya valisi Galip Paşa. Trabzon Valisi Hazım Bey. Zonguldak Mutasarrıfı ve Meclis-i Mebusan başkâtibi Mustafa Asım Bey. Trabzon’un genel manzarası. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkan ve üyeleriyle iki subay. Trabzon Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ileri gelen azalarından Yahya Reiszade Yahya Efendi. Ankara Müdafaa-i Milliye Vekâleti Erkan-ı Harbiye-i Umu-

³⁷ Anadolu Hediyesi, No:2

³⁸ Anadolu Hediyesi, No:3 Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

miye Riyaseti şube müdür ve memurlarını gösteren bir grup fotoğrafı. İran veliahdı Mehmet Hasan Mirza. Konya Mebusu Abdülhalim Çelebi Efendi'nin ardından önceki sayılarda olduğu gibi manzara resimlerine yer verilmiştir. Konya'da Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin türbesi ve camisi. Sinop'ta Seyid Bilal Camisi. Sinop'un genel manzarasını yansıtan resmin ardından dönemin ünlü edebiyatçıların fotoğrafı yer almaktadır. Büyük Türk şair ve edibi Samih Rifat Bey'in fotoğrafı "*İnönü kapılarında*" şiiri ile birlikte verilirken, Büyük Türk şairi ve edibi Mehmet Emin Bey'in fotoğrafına "*Vur*" şiiri eşlik etmektedir. Bu kahramanlık şiirlerinin ardından, Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi'nce bastırılan *Türkiye'de Yunan Fecayii* adlı kitaptan alınmış altı adet mezalim fotoğrafı yayınlanmıştır ki bu fotoğraflar yaşanan vahşeti bütün dehşeti ile ortaya koymaktadır. Son olarak ise Kadırga Veladethanesi'nden (Doğumevi) diploma alan ebeler ve öğretmenlerin fotoğrafları yer almıştır.³⁹

Anadolu Hediyesi'nin üçüncü sayısının arka kapağında fotoğrafa yer verilmemiştir. Üçüncü sayıdan itibaren son sayfada "Malûl Gazilere Muavenet Pazarı"nın reklamı mevcuttur. Yine üçüncü sayıdan itibaren yazılı metinlerin arttığı ve bu anlamda derginin resimli dergi hüviyetine büründüğünü söylemek mümkündür.

2.2.Sakarya Savaşı'ndan Mudanya Mütarekesi'ne Anadolu Hediyesi

Anadolu Hediyesi'nin ilk iki sayısında görsellik ön plandadır. Bu sayılar adeta bir fotoğraf albümü niteliğini taşımaktadır. İlk iki sayıda 40'ar fotoğrafa yer verilirken son iki sayıda 28'er fotoğraf yayınlanmıştır. Birinci sayıdan itibaren kapakta sırasıyla Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa, Refet Paşa, Muhittin Paşa, Kazım Karabekir Paşa, Fahri Paşa, Mustafa Kemal Paşa ve Nurettin Paşa'nın fotoğraflarına yer verilmiştir. Hemen her sayıda Milli Mücadele kahramanlarının fotoğrafları yayınlanmıştır. Bunun yanı sıra TBMM Hükümeti'nin münasebette bulunduğu İngiliz, Fransız, İtalyan ve Rus devlet adamlarının fotoğrafları da bulunmaktadır.

Anadolu Hediyesi'nin ilk iki sayısında Yunan işgaline uğrayan şehir ve kasabalardaki tarihi eserlerin fotoğraflarına öncelik verilmiştir. Bursa'da Yeşil Türbe, Hüdavendigâr Camii, Yıldırım Gazi türbesi; Söğüt'te düşmanın tecavüzüne uğrayan Ertuğrul Gazi türbesi bunlardan birkaçıdır. Ayrıca Yunan işgaline uğramış olan İzmit, İnönü, Değirmendere, Afyonkarahisar, Edirne, Eskişehir, İzmir gibi şehir ve kasabalarla, işgal dışında kalan Konya,

³⁹ Anadolu Hediyesi, No:3.

İnebolu, Samsun, Giresun, Ordu, Trabzon ve Ankara’yla ilgili çok sayıda fotoğraf yayınlanmıştır. Eserde az sayıda temsili resme de yer verilmiştir.

Anadolu Hediyesi’nin dördüncü sayısının kapağında Adana olağanüstü komutanlığına tayin edilmiş olan Muhittin Paşa yer almıştır. Daha önceki sayılarda da önemle kendisine yer verilen Şeyh Ahmet Sunusi’nin fotoğrafının ardından, Milli Mücadele’nin gayesi hakkında kamuoyunu aydınlatan Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa, Fransa Başvekili ve Hariciye Nazırı mösyö Briand, TBMM Hükümeti Hariciye Vekili ve mebus Yusuf Kemal Bey, Fransa Cumhuriyeti eski bakanlarından Mösyö Franklin Bouillon, Albay Sarrou’nun fotoğrafları tafsilatlı yazılarla birlikte verilmiştir. Türk-Fransız ilişkilerine dair gelişmelerin ön plana çıktığı bu sayıda, Ankara İtilafnamesi de geniş yer bulmuştur. Kapakta da yer alan, Adana olağanüstü komutanlığına tayin edilmiş olan Muhittin Paşa’nın fotoğrafı kendisi hakkında tafsilatlı bilgi veren bir yazı ile birlikte içeride tekrar yer almıştır. Manzara fotoğrafı olarak da “*Fransa ile TBMM Hükümeti arasında imzalanan Ankara Antlaşması sonucu anavatana katılan güzel Adanamız ile Seyhan nehrinin manzarası*” başlığı altında Adana fotoğrafına yer verilmiştir. Ayrıca, 17 Şubat 1920 tarihinde Misâk-ı Milli Beyannamesinin Mebusan Meclisi’nde görüşme tutanağına yedi sayfalık yer verilmiştir.⁴⁰

Milli Mücadele’nin önde gelen isimleri ve TBMM üyelerinin fotoğrafları dördüncü sayıda da önemli yer tutmuştur. Mustafa Kemal Paşa Ankara’da Çocuk Esirgeme (Himaye-i Etfal) Cemiyeti menfaatine düzenlenen atışmasını izlerken. Ankara’da Mustafa Kemal Paşa ve erkânı Franklin Bouillon ve Albay Sarou ile Türk askerini selamlarken. TBMM Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa. Güney Cephesi Komutanı Ali İhsan Paşa. TBMM Dâhiliye Vekâlet’ine tayin edilen Fethi Bey. TBMM tarafından Nafia Vekaleti’ne seçilen Hamidiye kruvazörü kahramanı Rauf Bey. Bir grup fotoğrafı: Gaziantep Mebusu Kılınc Arslan Bey, Gaziantep savunma kahramanı Kilisli Arslan Bey (Yusuf Rıza Bey). Gaziantep ve Maraş’ı savunan kahramanlar: Arslan Bey, Kayserili Hasan Efe, Maraşlı Bekir Ağa, Maraşlı Ökkeş Ağa, Kahraman Sabit Efendi. Sürgün hayatında bulunan bir grup Türk aydını, Abdülaziz Han’ın Malta’da inşa ettirdiği caminin avlusunda: Vakıf Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Bey, Süleyman Nazif Bey, Tahsin Bey, Tevhid-i Efkâr Gazetesi sahibi ve başyazarı Ebulziya zade Velid Bey, İleri Gazetesi başyazarı ve Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey.

“*Giresun kasabasının genel manzarası*” başlıklı bir manzara fotoğrafının ardından, Karadeniz bölgesindeki mücadelenin önemli isimlerine dair fotoğrafların yer aldığı görülmektedir. Giresun’da binbaşı Osman Ağa (To-

⁴⁰ Anadolu Hediyesi, No:4.

pal Osman) ile Karadeniz askerlerinden bir grup. Osman Ağa ile Giresun'lu yiğitler. Cephede Yunan geri hattını tehdit eden bir süvari müfrezesi. Sakarya Savaşı'nda mühimmat nakliyatı. Namık Kemalzade şair Ali Ekrem Bey'in fotoğrafı ise "*Türk askerine*" adlı şiiri ile birlikte verilmiştir. Gönüllü olarak savaşa katılanlardan Fatma Seher Hanım'ın fotoğrafı kendisi hakkında övgü dolu bir yazı ile birlikte yayınlanmıştır. Bu sayıda da milletvekillerinin tanıtımına devam edilmiş, TBMM'de Erzurum Mebusu ve eski Adliye Vekili Celâlettin Arifi Bey, Aydın Mebusu Hüseyin Kazım Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey, Mustafa Arif Bey (Kırklareli), Aydın Mebusu Cami Bey'in fotoğrafları yayınlanmıştır. Son fotoğraf ise yine bir vahşete tanıklık etmektedir, "*Samsun havalisinde Pontusçuların mezaliminden*".⁴¹

Üçüncü sayıda yer almış olan "Malûl Gazilere Muavenet Pazarı"nın reklamı bu sayıda da arka kapakta bulunmaktadır. Ancak dördüncü sayının sonuna "Matbaa tesis arzusunda bulunanlar okusun" başlığıyla yeni bir reklam eklenmiştir. Üçüncü ve dördüncünün sayılarının sonunda yayınlanan bilgi notunda, birinci ve ikinci nüshaların mevcudunun azalmakta olduğuna dikkat çekilerek koleksiyon yapmak isteyenlerin bir an önce matbaa idaresine başvurularını istenmektedir.

Anadolu Hediyesinin beşinci sayısının ön kapağında kurtuluş savaşının önde gelen kumandanlarından Kazım Karabekir Paşa, arka kapağında ise Osmanlı Devleti'nin kurucusu Sultan Osman Gazi'nin temsili resmi yer almıştır. Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey ve Ukrayna Başkomutanı General Cronzo Mişli'nin fotoğrafları birlikte verilmiştir. Anadolu Hediyesi, Milli Mücadele döneminin daha ziyade İnönü zaferlerinden sonraki yıllarındaki olaylarını kapsamaktadır. Eserin beşinci sayısı görseller açısından olduğu kadar metinler yönünden de zengindir.⁴²

Sivas Kongresi öncesi Mustafa Kemal ve diğerleri: Bolu Mebusu Cevat Bey, Ruşen Eşref Bey, Bekir Sami Bey, Rauf Bey, yaver Muzaffer Bey. Sofya Ataşemiliterliği günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın Yeniçeri kıyafetiyle çekilmiş fotoğrafı. TBMM'de Müdafaa-i Hukuk Grubu ikinci başkanı Eskişehir Mebusu Abdullah Azmi Bey. Adliye Encümeni mazbata muharriri Canik Mebusu Nafiz Bey. Tiflis mümessili İstanbul Mebusu Muhtar Bey ve Paris mümessili ve İstanbul Mebusu ve eski Maliye Vekili Ferit Bey'in müstakil fotoğraflarının ardından Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşa ve karargâhına ait bir topluluk fotoğrafı yer almıştır. Ardından yine bir grup

⁴¹ Anadolu Hediyesi, No:4.

⁴² Anadolu Hediyesi, No:5, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet, 1338.

fotoğrafı gelmektedir; Müdafaa-i Milliye görevine tayin olunan Kazım Paşa ve çalışma arkadaşları: Sarı Efe, Edip Bey, Kazım Paşa, Erkân-ı Harp Reisi.

“*Tarihin kaydedeceği muhterem simalardan Halide Edip Hanımefendi*” başlığı ile Halide Edip’in at ile birlikte çekilmiş bir fotoğrafına ve kendisi ile ilgili bir tanıtım yazısına yer verilmiştir.(EK.8) TBMM Başkan Vekili ve İstanbul Mebusu Doktor Abdülhak Adnan Beyefendi. Ankara Hilâl-i Ahmer (Kızılay) heyetinin toplu bir fotoğrafı. Batı Cephesi cerrahi müşaviri binbaşı operatör Muallim Murat İbrahim Bey hakkında övgü dolu bir yazı ve fotoğrafının yanı sıra Giresunluların orduya bağışladıkları seri ateşli güçlü cebel topçu alayından bir batarya. Samsun’un savunmasıyla görevli Ağır Sahil Bataryası komutanı Yüzbaşı Cemal Bey. İsmet Paşa’nın yaveri kurmay Yüzbaşı Şükrü Bey. Samsun sahil savunmasıyla görevli Yavuz bataryası komutanı ağır topçu Yüzbaşı Kamil Bey, eserin beşinci sayısında fotoğraflarına yer verilen dönemin önemli simalarıdır.

Bu sayıda fotoğrafların yanı sıra fotoğrafları verilen kişiler hakkında tafsilatlı yazılara daha çok yer verildiği görülmektedir. Örneğin, kapak fotoğrafı yayınlanan Kazım Karabekir’den şöyle bahsedilmektedir:

“Kazım Karabekir Paşa, şüphesiz yakında Mücadele-i Milliye’nin ikinci gazi ve müşir unvan ve payesini ihraz edecek olan bu güzide kumandan, geçen sene Ermenistan seferini kemal-i muvaffakiyetle ikmal ettiği zaman hem bugünkü Kars Muahedenamesi’nin esasını ihzar etmiş, hem de Garp Cephesi’nde el-yevm düşmana indirilmekte olan darbeler için vücudu lazım olan malzeme-i harbiyeyi tedarik eylemiş, hem de arkadan muhinane bir taarruza uğramamak için Şark Ordumuzun emniyetini temin etmişti. Bu itibarla Kazım Karabekir Paşa da bu vatana askeri ve siyasi büyük hizmetler ifasına muvaffak olmuş bir serdar-ı namdarımızdır. Mustafa Kemal Paşa nasıl Cenup ve Garp hudutlarımızın muhafız nıgahbanı olmuş ve oluyorsa Kazım Karabekir Paşa da öylece Şark hudutlarımızın ve sancaklarımızın hâris ve rehâkâridir.

Kazım Karabekir Paşa, Harbi Umumide arkadaşları arasında teferrüd ve temeyyüz eden muktedir ve genç kumandanlarımızdandır. Çanakkale müdafaa-i kahramanesinde Irak muharebatında, muahharen Kafkas Cephesinde fevkalâde yararlıklar göstermiştir. Müşarileyh, Birest-Litovsk Muahdesinden sonra Rus ordusu Kafkasya’yı tahliye ettiği vakit Ermeni çeteleri ile kıtaatını kat’i mağlubiyetlere uğratarak Kars’ın ilk istihlasını temin eden kumandandır. Bu genç kumandan, Mütareke esnasında nice dilaverlerin kanı bahasına zabtedilen bu yerleri tekrar bırakmak mecburiyetinde kalmış, fakat muahharen 336 senesi nihayetinde Ermenistan’a karşı icra edilen harekatta, havali-i magsûbimizi tekrar istirdad eylemiş ve Ermeni ordusuna bu defa kat’i ve kahhar bir darbe indirmiştir.

Şark Cephesinin güzide kumandanı yalnız iyi bir asker, mümtaz bir kumandan değil, aynı zamanda muktedir bir idare adamıdır da. Mütarekenin bidayetinden

beri Erzurum ve havalisini fevkalade hüsnü suretle idare etmiş, hastaneler, mektepler açmış, Ermenilerin harap ettikleri bu güzel cüz'-i vatani imara çalışmıştır. Türk milleti Kazım Karabekir Paşa gibi rical yetiştirmiş olmakla ne kadar iftihar etse sezadır.”⁴³

Önceki sayılarda Karadeniz’de ve güney cephesindeki olaylara ve kişilere yer verilmiş iken bu sayıda ise Trakya’daki mücadele tanıtılmıştır. Trakya Paşaili Cemiyeti’nin Ankara faal heyeti: Aydın Mebusu Gümülcineli Esat Efendi, Bolu Mebusu Kırklarelili Doktor Fuat Bey, Edirne Mebusu Şeref Bey, Edirne Mebusu Faik Bey, Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey, Kars Mebusu Edirneli Cavid Bey, Eşraftan Hasan Nuri Bey, Kuvayı Milliye komutanlarından Tekyelioğlu Sinan Paşa, Edirneli Eşref Bey, Edirneli yarbay Sabri Bey, Edirneli Rami Bey, Dimatokalı Baytar Adil Bey, Lüleburgazlı Şevket Bey. Edirne Mebusu Şeref Bey. Trakya Paşaili Cemiyeti’nin genel sekreteri Gelibolu Mebusu Celal Nuri Bey. Edirne Mebusu Faik Bey’in fotoğraflarının ardından bir manzara fotoğrafı kullanılmıştır. O da “*Gelibolu’nun küçük limanı*” başlığı ile tanıtılan Gelibolu’dur.

Her sayıda olduğu gibi bu sayıda da, dış dünyadan bazı simalara yer verilmiştir. Bunlar: Hindistan’da Behopal Hâkimesi Begüm Hazretleri. Hindistan Hilafet Komitesi Başkanı Muhammet Hacı Han Muhammet Cotani. Hindistan’ın önde gelen fikir adamlarından İngiliz Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Başkanı Emir Ali’dir. Bu kişilerin fotoğrafları ile birlikte ayrıntılı tanıtım yazısı da yayınlanmıştır. Bu sayıda da son fotoğrafları çeşitli mezalim görüntüleri oluşturmaktadır. Son Yunan taarruzunda tahrip edilmiş olan Bilecik Hükümet Konağı kapısı. Sakarya’da hezimete uğrayan Yunanlıların geri çekilirken kasaba ve köylerde yaptıkları mezalim. Tahkik Heyeti tarafından dağlardan ve ormanlardan toplanan Türklere bir grup. Kapaklı köyünde Yunanlıların yaraladığı ihtiyar bir kadın. Kapaklı köyünde Yunan askerlerinin dom dom kurşunuyla yaralanan Emine.

Anadolu Hediyesi’nin altıncı sayısının kapağını, TBMM Hükümeti Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey’in fotoğrafı süslemektedir. Yusuf Kemal hakkında tafsilatlı bir giriş yazısının yayınladığı bu sayıda kendisine ait çeşitli fotoğraflara yer verilmiştir. Bunlar: Yusuf Kemal Bey seyahat elbisesiyle. Yusuf Kemal Bey Adapazarı’nda halkla birlikte. Yusuf Kemal Bey İzmit’te. Yusuf Kemal Bey Matbuat Cemiyeti’nde. “*Milli gayemizde ikilik yoktur*” şeklindeki açıklamasıyla birlikte Sadrazam Tevfik Paşa’nın fotoğrafı. İzzet Paşa’nın refakatinde bulunan hariciyecisi Ethem Bey. İzzet Paşa. İzzet Paşa’nın refakatinde bulunan Hariciye özel kalem müdürü Haydar Bey. Medine muhafızı ve TBMM Afganistan mümessili Fahri Paşa ise bu sayıda

⁴³ Anadolu Hediyesi, No:5.

tanıtılan önemli isimlerdendir. Dâhiliye Vekili Fethi Bey'in Samsun'da çekilmiş fotoğrafının ardından Samsun ağırlıklı fotoğraflara yer verildiği görülmektedir. Samsun ve civarındaki Pontusçu Rum eşkıyaları itaate davet eden heyet. Samsun ve civarındaki Pontusçu Rum eşkıyaların tenkiline çalışan ve onları itaate davet eden heyet. Diyarbakır ve havalisi olağanüstü komutanı eski Harbiye Nazırı Cevat Paşa. Adana Valisi Hamid Bey. Adana'nın "öz vatana" katılış törenlerinden: 1- Hükümet Konağı civarında 5 Ocak 1922'de yapılan askeri merasim. 2- Adanalıların Kumluk meydanında düzenledikleri şenlik. 3-Adana halkının büyük fedakârlıklarla imal ettikleri ve binlerce kişinin elleri üzerinde tutarak Kolordu karargâhı ile Cami minaresi arasına taşıdıkları yüz yirmi arşınlık Türk bayrağı. (Ek:6)⁴⁴

Samsun'un genel manzarasının ardından, Adana'nın anavatana kavuştuğu gün Franklin Bouillon'un Türk askerini selamlaması. Miralay İsmail Bey Samsun'da Onuncu Piyade Fırkası'nda görevli üst teğmen Selim Fahri Bey. Süvari üst teğmen Fikret Bey Sinop Müdafaa-i Hukuk Merkez Heyeti üyeleri. 1921 yılı Temmuz ayında Kütahya'da yaralandıktan sonra şehit düşen teğmen Bedi' Bey. Kahramanlarımızdan İhsan Bey. Türk askerinin harbe gidişi başlıklı fotoğraf Ali Ekrem'in "*Askerin Tevhidi*" başlıklı şiirle birlikte verilmiştir. Ermeniler tarafından şehit edilen eski Sadrazamlardan Said Halim Paşa'nın tam sayfa fotoğrafı yayınlanmış, Said Halim Paşa'nın cenazesinin Bab-ı Âli Caddesi'nden geçişi ve cenaze töreni hakkında ayrıntılı bilgi de bu sayıda yer almıştır.

Dış dünyadan fotoğraflarda ise "*Türklüğün yaşama hakkını Avrupa'ya karşı savunan Hint milliyetçilerinin ileri gelenlerinden*" başlığı ile Mehmet Ali Han, kardeşi Şevket Han ve anneleri yer almıştır. Altıncı sayının son fotoğraflarını da Anadolu'da yaşanan mezalim ile ilgili fotoğraflar oluşturmuştur. Muhacirîn Umum Müdürü Hamdi Bey. Anadolu'da Yunan mezalimini incelemekle görevli *Tahkik-i Fecayi' Komisyonu* heyeti. Tahkik-i Fecayi Komisyonu Başkanı ve Muhacirîn Müfettişi Halil Ali Bey. Keskin'in Türk Ortodoks Metropolidi Papa Eftim Efendi'nin fotoğraflarının ardından bu sayının son fotoğraf karesini, Pontusçu eşkıyaların Samsun ve civarında yaptıkları mezalim oluşturmuştur.⁴⁵

Anadolu Hediyesi'nin ilk sayılarında oldukça yoğun fotoğraf kullanılmakla beraber sonraki sayılarda bu oran giderek azalmıştır. Yedinci sayıda 27 fotoğraf kullanılırken, metinlerin uzunluğu dikkat çekmektedir. Bu sayının kapağında Mustafa Kemal Paşa'nın kalpaklı bir fotoğrafı yer almıştır. İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Curzon. Fransa Dışişleri Bakanı Mösyö Pu-

⁴⁴ **Anadolu Hediyesi**, No:6 Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet, 1338.

⁴⁵ **Anadolu Hediyesi**, No:6.

ankare. İtalya Dışişleri Bakanı Mösyö Şanzer. İngiliz işgal ordusu komutanı General Morden. Fransız işgal ordusu komutanı General Şarpi. İtalya işgal ordusu komutanı General Monbelli. TBMM Başkanı Gazi Müşir Mustafa Kemal Paşa. TBMM Hariciye Vekili Yusuf Kemal Bey. Sadrazam Tevfik Paşa. Hariciye Nazırı İzzet Paşa. Fransa mümessili General Pelle. İngiltere mümessili Sir Horas Rumbold. İtalya mümessili Marki Garoni. TBMM Hükümeti Dahiliye Vekili Fethi Bey fotoğraflarına yer verilen asker ve devlet adamlarıdır.⁴⁶

Anadolu Hediyesi'nin ilk altı sayısında şiiirlere de yer verildiği görülmektedir. Bu sayılarda, Ali Ekrem (Bolayır), Mehmet Emin (Yurdakul), Hüseyin Suad, Celal Sahir (Erozan), Samih Rıfat ve Edirneli Mahmut tarafından yazılmış dokuz şiir bulunmaktadır. Ayrıca Mehmet Akif (Ersoy) Bey'in yazdığı İstiklal Marşı'nın on kıtası da yayınlanmıştır. Başlıca şiir ve yazarları şunlardır: Edirneli Mahmut Ner, *Edirne İçin*; Mehmet Akif, *İstiklal Marşı* ;⁴⁷Celal Sahir, *Genç Nesle bir Hitabeden Parçalar*; Hüseyin Su'ad, *Hücum Borusu*; ⁴⁸ Samih Rıfat, *İnönü Kapılarında*; Mehmet Emin, *Vur*;⁴⁹Ali Ekrem, *Türk Askerine* (14 Eylül 337);⁵⁰ Ali Ekrem *Şark rdusu*;⁵¹Ali Ekrem, *Askerin Tevhidi*; Ali Ekrem, *Sancağ*.⁵² Bağımsızlık mücadelesinin verildiği u dönemde milli duyguları besleyen ve coşturan şiirler büyük önem kazanmıştır. ⁵³ Bu anlamda Anadolu Hediyesi, söz konusu duyguları ön plana çıkan şiirlere yer vermiştir.

Önceki sayılara göre daha uzun metinlere yer verilen yedinci sayıda ağırlıklı olarak dış politika meseleleri yer almıştır. Devlet-i Müttefike-i Salisenin Paris'de in'ikad ile taktır ettirerek Bab-ı ali ile Hükümet-i Milliye ve Atina'ya tebliğ edilen 29 Mart 1922 tarihli nota metni yayınlanmıştır. Takip eden sayfalarda, TBMM'nin bu notaya verdiği cevaplar, Meclis konuşmaları

⁴⁶ **Anadolu Hediyesi**, No:7, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet,1338.

⁴⁷ **Anadolu Hediyesi**, No:1.

⁴⁸ **Anadolu Hediyesi**, No:2.

⁴⁹ **Anadolu Hediyesi**, No:3.

⁵⁰ **Anadolu Hediyesi**, No:4.

⁵¹ **Anadolu Hediyesi**, No:5.

⁵² **Anadolu Hediyesi**, No:6.

⁵³ Milli Mücadele'nin önemli kumandanlarından İzzeddin Çalışlar hatratında bu konu ile ilgili şu bilgileri vermektedir: “*Fırkanın talim ve terbiyesine ehemmiyet vererek müteaddit teftişler yapmışım...1.,11.,23.ve 61. Fırkalarla Çıplaktepe- Düzdağ mıntkasında bir kolordu manevrası yaptırđım. Bu manevra esnasında İnönü Muharebe meydanlarını görüp ilham almak üzere gelen şair Mehmet Emin ve Sami Rifat Beyler ile içtima ettirdiğim dört fırka askerine Çıplaktepe’de milli ve vatani hitabeler ve şiirler okutturdum. Mehmet Emin Bey “Aydın Kızları” şiiriyle “Vur” hitabesini, Rifat Sami Bey de “İnönü Kapılarında” şiirini okumuştı.*” İzzeddin, “Sakarya Muharebesinde 1. Grup, İstiklal Harbi Hatıratı 4. Kısım”, **Askeri Mecmua**, S. 27,1 Eylül 1932,s.2.

yedinci sayıda ayrıntılı bir şekilde yer almıştır. Bununla birlikte Bab-1 ali'nin de söz konusu notaya verdiği cevap, 23 Nisan 1922 tarihinde Bahriye Nazırı Salih Paşa, Dâhiliye Nazırı Rıza Paşa, “Ankara Büyük Millet Meclisi'nin cevabi notalarını fevk-adale komiserlere tevdi eden İstanbul mümessili Hamid Bey” in fotoğraflarıyla birlikte verilmiştir.

“Türklerin kara gün dostu Claude Farere'in İstanbul'u ziyareti” başlığı ile verilen haberde Farer'in bir fotoğrafı yer almış ve hakkında övgü dolu bir yazıya yer verilmiştir. Vatanın kurtuluşu için cephaneye taşıyan çocukların topluluk fotoğrafı ve Anadolu'da kadınların vatan için çalışmalarını gösteren (2 fotoğraf), Kurmay Binbaşı Hasan Tahsin Bey'in tanıtıldığı fotoğraflı bir yazı yedinci sayının sonlarına doğru yer almıştır. Her sayıda olduğu gibi bu sayıda da mezalim fotoğrafları yer almış, Samsun ve civarında Pontusçuların yaptığı mezalimi gösteren (2 fotoğraf) seçilmiştir. Ankara'da Bir Mayıs Amele Bayramı İmalat-1 Harbiye Fabrikası çalışanları ve Ankara'da gazete mürettepleri fotoğrafları ile yedinci sayı sona ermiştir. Arka kapakta “Malul Gazilere Muavenet Pazarı” ilanının bu sayıda da devam ettiği görülmektedir.⁵⁴

Anadolu Hediyesi'nin sekizinci ve son sayısında önemli değişiklikler göze çarpmaktadır. Bu sayı, “Resimli Anadolu Hediyesi” başlığı ile yayınlanmıştır. Fransızcası da *Souvenir Illustré d'Anatolie* olarak verilmiştir. Bu sayıda, sayfa numarası verilmiş olup derginin dış kapağında mürettibinin Hayrullah Hayri olduğu ifadesi yer almıştır. Fiyatının 20 kuruş olduğu da belirtilmiştir. Ayrıca önceki sayılarda kapak yazılarında ve süslemelerinde genellikle kırmızı siyah tonları kullanılırken bu defa tamamen mor renk kullanılmıştır. Resimli Anadolu Hediyesi'nin sekizinci sayısının kapak fotoğrafında ise Nurettin Paşa görülmektedir. “Türk'ün mucizevi zaferine bir nazar” başlığı ile Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğrafı kapağın arkasında yer almıştır. Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Mareşal Fevzi Paşa Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa. Birinci Ordu Kurmay Başkan Asım Paşa. İkinci Kolordu Komutanı Yakup Şevki Paşa. Süvari Kolordu Komutanı Fahri Paşa. İzmir'e ilk giren Birinci Süvari Fırkası Komutanı Mürsel Paşa. Kocaeli Grubu Komutanı Halid Paşa. Birinci Kolordu Komutanı İzzeddin Paşa sırasıyla fotoğrafları yayınlanan önemli kumandanlardır. Bu fotoğraflarla birlikte taarruz öncesi gelişmeler ve Başkumandanlık Meydan Muharebesi ile ilgili ayrıntılı değerlendirmelere de yer verilmiştir.

Bu sayıda da metinlerin uzunluğu dikkat çekmektedir. Yunan ordusu başkomutanı olup Atina'da kurşuna dizilen Hacı Anesti, Kudretli cebel bataryalarımıza mensup bir kahraman grubu, Yunanlıların Tınaztepe tahkima-

⁵⁴ Anadolu Hediyesi, No:7.

tını dağıtan bataryalarımızdan bir kahraman grubu, Siperlerinden çıkarak düşmana taarruz eden askerlerimizin temsili resmi. Temsili bir resim: “*Perişan bir halde firar eden Yunan canilerinin akıbeti*”. Seri’ ateşli kudretli cebel topçularımızdan bir batarya. Taarruzdan önce Ankara’dan cepheye giden kahraman piyade alaylarımızdan biri. Esir alınan Yunan Başkomutanı General Trikopis. Bursa Valisi Hacı Adil Bey. İzmir Valisi Abdülhalik Bey. Mös-yö Franklin Bouillon. İngiltere’nin gerçek menfaatinin Türkiye ile dost yaşamayı gerektirdiğini icap söyleyen General Tavshend. Çanakkale’nin kabartma haritası. İngiltere adına Mudanya Konferansına iştirak eden General Harington fotoğraflarına yer verilen ünlü isimlerdir.

Mudanya görüşmelerine geniş yer verilen bu sayıda Fransa Hükümeti adına Mudanya Konferansı’na iştirak eden General Şarpi. İtalya Hükümeti adına Mudanya Konferansına iştirak eden General Monbelli, Mudanya İtilafnamesi imzalandıktan sonra İsmet Paşa ile General Harington “*Bursa’nın kurtarıcılarında Kolordu Komutanı Şükrü Naili Paşa ve maiyeti*”nin fotoğrafları ve Mudanya Mütarekesi’nin tam metni yayınlanmıştır. Anadolu Hediyesi’nin son fotoğrafı “*Ankara’da zafer şenlikleri*”ni göstermektedir⁵⁵.

Milli Mücadele döneminin savaş safhasının yoğun bir şekilde işlendiği eser, barış ile birlikte adeta nihayete erişmiştir. Eserde, Moskova Antlaşması (Türkiye-Rusya Uhuvvet ve Muhazenet Ahidnamesi)⁵⁶, Ankara İtilafnamesi (Türkiye-Fransa İtilafnamesi)⁵⁷, Ukrayna Anlaşması (Türkiye-Ukrayna İtilafnamesi) ve Mudanya Mütarekesi’nin (Mudanya Mukavele-i Askeriyesi) de tam metinleri bulunmaktadır.⁵⁸

3. Anadolu Hediyesi’nde Millî Mücadele’nin Önderi Mustafa Kemal Paşa’nın Yeri

Anadolu Hediyesi’nin her sayısında Mustafa Kemal Paşa’nın fotoğraflarına yer verilmiş ve TBMM’deki konuşmalarından alıntılar yapılmıştır. Derginin birinci ve yedinci sayılarının kapağına Mustafa Kemal Paşa’nın fotoğrafları konulmuştur. İlk sayıdaki fotoğraf, “*Mücahedatıyla hiç’ten varlık çıkaran Kuvay-ı Milliye müessesesi Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretleri*” cümlesiyle açıklanmıştır. Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu Hediyesi’nde toplam 17 fotoğrafı yayınlanmıştır. Beşinci sayıda Mustafa Ke-

⁵⁵ Resimli Anadolu Hediyesi, No:8.

⁵⁶ Anadolu Hediyesi, No:3.

⁵⁷ Anadolu Hediyesi, No:4, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

⁵⁸ Resimli Anadolu Hediyesi, (Mürettibi: Hayrullah Hayri), No:8, Teshil-i Taba’at Matbaa ve İdaresi, İstanbul,1338.

mal Paşa'nın Sofya Ataşemiliterliği sırasında katıldığı bir baloda Yeniçeri kıyafetiyle çektiği tarihi fotoğrafla⁵⁹ Bulgaristan'da yayımlanan kısa hayat hikâyesinin tercümesine yer verilmiştir. Bu yazıda Mustafa Kemal Paşa'dan şöyle bahsedilmektedir:

"Mustafa Kemal Paşa Selanik'te mutavatten kibar ve namuskâr bir Türk tacirinin oğludur. 1880 tarih-i Miladisinde Selanik'te tevellüd eden müşarileyh hazretleri evvela bir kadının taht-ı idaresinde bulunan ve mahalle mektebinden başka bir şey olmayan hususi bir mektepte okuduktan sonra o zaman için asrî bir dârülfeyyüzü olan ma'ruf Şemsi Efendi'nin mektebine girdi ve tahsil-i ibtidaisini burada bitirdi. İbtidai tahsilinden sonra Selanik Askeri Rüşdiyesi'ne dâhil olan Mustafa Efendi az bir zaman zarfında gösterdiği harikalarla muallimlerinin nazarı dikkatini celb etti ve Riyaziyatta, Fransızca ve Edebiyatta birden bire yükselen müşarileyhin ismine muallimleri tarafından şehit-i hürriyet Namık Kemal Bey'e izafeten bir de Kemal namı verildi.

Selanik Askeri Rüştiyesinden sonra sıra ile Manastır İdadisiyle İstanbul Harbiyesi'nde okuyan milli kahramanımız 1901 tarihinde mülazım-ı sani rütbesiyle Mekteb-i Harbiye'yi bitirdi ve müteakiben Erkân-ı Harbiye Mektebine girerek 1904 tarihinde mükemmel bir erkân-ı harp yüzbaşısı olup çıktı.

Paşa mektepten çıkar çıkmaz Yıldız sarayına jurnal edilmiş olduğu için derhal yakalandı ve Yıldız Sarayında ihtilattan memnu' bir halde günlerce taht-ı muhakemeye alındı. Muhakemelerden bilhassa zekâsı sayesinde ucuzca kurtularak Suriye'ye nefy edildi ve müşarileyh bu fırsattan bilistifade orada kendi başına Hürriyet Cemiyeti'ni kurdu. Bundan sonra siyasi ve askeri pek mühim işler yaptı ve Üçüncü Ordu erkân-ı harbiyesine tayin edilerek Selanik'e gitti. Hürriyet'in ilanını müteakip milli teşkilata memuren Trablusgarb'a gönderildi ve oradan avdetinde henüz rütbesi müsaid olmadığı halde tayin edildiği Otuz Sekizinci Piyade Alayını parmakla gösterilecek bir hale getirdi ve 31 Mart Vakasında büyük yararlıklar gösterdi. Vakadan sonra memuren Yemen'e gönderildi ve Trablusgarp Muharebesi patlayınca gönüllü olarak herkesten evvel Derne'ye koştu, Türkiye-İtalya müsalahası üzerine tekrar İstanbul'a geldi ve bir gün dinlenmeden başlamış olan Balkan Muharebesine, Gelibolu'da Fahri Paşa Koldusu erkân-ı harbiye reisliğine tayin olundu. Balkan Muharebesi'nin hitamına kadar bu vazifede kaldıktan sonra Türk-Bulgar müsalahasını müteakip Sofya'ya Ataşemiliter olarak gönderildi ve Çanakkale Muharebeleri başlayınca Fırka Kumandanlığı selahiyetiyle Tekfurdağı'nda bizzat teşkil ettiği Ondoku-

⁵⁹ Fotoğrafın altına şu not düşülmüştür: "Resminde görülen elbise Yeniçeri devrinin serhat beyi kıyafetidir ki Paşa hazretleri Sofya Ataşemiliterliğinde bulunduğu sırada Çar sarayında yapılan bir kostüm balosuna bu elbise ile iştirak etti ve bilumum rical-i siyasiye meyânında gerek etvar ve nezaketi, zeka ve fetaneti ve gerekse kıyafeti ile birinciliği kazandı.", **Anadolu Hediyesi**, No:5.

zuncu Fırka ile Arıburnu muharebelerine girişti; Boğazı, Boğaz ile beraber de Türk namusunu ilk mühim tehlikeden kurtardı.⁶⁰

Anadolu Hediyesi'nin, ikinci ve dördüncü sayılarında, o sıralarda Anadolu'da bulunan Şeyh Ahmet es-Sunusi'nin Mustafa Kemal Paşa'ya gönderdiği mektup ve bir telgraf yayınlanmıştır. Sunusi, İnönü Zaferi dolayısıyla 14 Nisan 1921'de TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Diyarbakır'dan gönderdiği telgrafında şunları yazmıştır:

“Mahsus gözlerinizden öper ve arz-ı hürmet eylerim. Zat-ı devletlerine karşı hususi ‘ubudiyet ve ihtiramım son derecedir. Biz bir şahs-ı vahid gibiyiz ve aramızda ayrılık görmüyorum. Cenab-ı Hakk'ın lütuf ve inayetine istinaden İslamiyet'in ta'lisi uğrunda ibzal buyrulan himem-i celileleriyle te'min olunan muzafferiyat ve muvaffakiyat-ı ‘azimelerinden dolayı ‘ansamim-ül-kalb arz-ı tebrikat eylerim. Düşmanın mağluben ve münhezimen perişan olduğunu evvelce ‘alem-i rüyada görmüş ve bunun müjdesini zat-ı devletlerine arz etmişim. Cenab-ı Hakk'a hamd ve şükür olsun ki bu rüya aynen tahakkuk etti. Bundan böyle de tevali edecek muzafferiyetler ve muvaffakiyetler tebşirâtını zât-ı devletlerine arz etmekle müftehir olmak arzu ederim. Muvaffakiyetinizi tetvic eden son muzafferiyetten dolayı ne kadar mesrur olduğumu t'arif ve izah edemem. Sevincimden secde-i şükranı kapandım. Hususiyle sizden gördüğüm teveccüh ve hüsnü muameleden son derece memnunum. Cenab-ı Hakk, hidemat-ı meşkurenizi karin-i ecr ve meşubat buyursun. Gece gündüz gerek zatınıza ve gerek bilumum rical-i hükümete dua ediyor ve ordumuzun temadi-i nusret ve muvaffakiyetini tazarru' (?) eyliyorum. İki gün sonra eshab-ı kiram ve evliyay-ı fiham hüzeratının türbelerini ziyaret ve onların erva-ı tabiyesine dehalet etmeğe gideceğim. Cenab-ı Hakk kabul buyursun. Teveccühâtınızın devamını hasetsen rica eylerim efendim.⁶¹”

Sakarya Zaferi'nden sonra Sunusi, TBMM Başkanı Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya bir mektupla birlikte, hediye olarak bir kılıç, bir kılıç kemeri ve Kuran-ı Kerim göndermiştir.⁶²Dergide Mustafa Kemal Paşa'nın fotoğraflarının yanı sıra, TBMM'de yaptığı tarihi konuşmalara da geniş yer verilmiştir. Sakarya Zaferi'nin hemen akabinde yayınlandığı anlaşılan üçüncü sayıda TBMM tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya başkomutanlığın verildiğine dair beş maddelik kanun yayınlanmıştır. Yine aynı sayıda Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'nin 19 Eylül 1921 tarihli toplantısında yaptığı konuşmayla birlikte, ordu ve millete hitaben yayınladığı beyanname ve Sakarya Zaferi hakkındaki açıklamaları bulunmaktadır.⁶³

⁶⁰ Anadolu Hediyesi, No:5.

⁶¹ Anadolu Hediyesi, No:2.

⁶² Anadolu Hediyesi, No:4.

⁶³ Anadolu Hediyesi, No:3.

“Mustafa Kemal Paşa, Meclis’in 30 Kasım 1921 tarihli toplantısında TBMM Hükümeti’nin takip ettiği siyaseti şöyle açıklamıştır:

Hükümetimizin tek bir hedefi vardır: O da istiklalimizi emin bulundurmaktan ibarettir. Biz emperyalizme karşı, kapitalizme karşı mücadele eden bir milletin halk hükümetiyiz. Hükümetimizin metin bir siyaseti vardır. Bu siyasette biz ne demokratlara, ne de sosyalistlere benzemeyiz. Tarz-ı idaremiz ne demokrat teşkilatının aynıdır; ne de Sosyalistlerinkine muadildir. Biz kendi kendimize benzemekle müftehiriz. Hükümetimizin bu siyaset vadisinde takip edeceği bütün hudud-ı harekât tayin olunmuş, her şey tasnif edilmiştir. Bunlar bir taraftan kuvveden fiile çıkmaktadır ki hükümetimiz namına vuku bulan bu icraat meşhudunuz oluyor, Hükümet bu icraatında berdevamdır ve berdevam olacaktır.

Biz büyük hayaller peşinde koşan sahtekârlardan değiliz. İmkân husulüne kani’ ve mutmain olduğumuz şeyleri biliyor ve onları istiyoruz. Masum milletimizin karşısına bir idam sehпасı çıkaran ihtimallerle harplerin menşei onlar için, İhtirastır; biz hayat için mücadele ediyoruz. Biz alelumum Müslümanların saadetini isteriz; Müslüman hükümet heyetlerinin isteriz. Bununla, bu istiklal saadetini istemek ve ona ermekle zevk ve saadet duyarız. Âlem-i İslam’ın saadetini kendi saadetimiz biliriz. Bununla beraber, bütün Müslüman hükümet heyetlerinin maddi ittihadı ile büyük bir imparatorluk halinde idaresini istemek bir hayal olduğuna kaniyiz. Bunu isteyerek cihanın husumetini memleketimize celp etmek de istemeyiz. Biz yalnız hayat ve istiklal isteyen bir milletiz; bunun için mücadele ediyoruz.⁶⁴”

Anadolu Hediyesi’nde, altıncı sayı dışında Mustafa Kemal Paşa’nın 17 fotoğrafı bulunmaktadır. Bu fotoğrafların 16’sı Milli Mücadele dönemine aittir. Mondros Mütarekesi öncesine ait tek fotoğraf Mustafa Kemal Paşa’nın Sofya’da askeri ataşeliği günlerine aittir. Mustafa Kemal Paşa’nın fotoğrafları birinci sayıdan itibaren şöyle sıralanmaktadır:

Mustafa Kemal Paşa. TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa.⁶⁵ Mustafa Kemal Paşa komutanlar arasında. İnönü Zaferi’nden önce Mustafa Kemal Paşa’nın orduyu teftişi. TBMM’nin birinci yıldönümünde Mustafa Kemal Paşa’nın Meclis’in balkonundan halkı selamlaması. Mustafa Kemal Paşa Gölbaşı’nda 1921’de Haymanalı devcilerle sohbet ederken. Sakarya Zaferi’nden sonra müşir (mareşal) Gazi Mustafa Kemal Paşa. Mustafa Kemal Paşa’nın kalpaklı bir fotoğrafı. Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa orduyu teftiş ederken.⁶⁶ Milli Mücadele’nin gayesi hakkında kamuoyunu aydınlatan Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa. Mustafa Kemal Paşa Ankara’da Çocuk Esirgeme (Himaye-i Etfal) Cemiyeti menfaatine

⁶⁴ Anadolu Hediyesi, No:4.

⁶⁵ Anadolu Hediyesi, No:1.

⁶⁶ Anadolu Hediyesi, No:3.

düzenlenen at koşusunu izlerken. Ankara'da Mustafa Kemal Paşa ve erkânı Franklin Buyyon ve Albay Sarou ile Türk askerini selamlarken.⁶⁷ Sivas Kongresi öncesinde Mustafa Kemal Paşa. Bolu Mebusu Cevat, Ruşen Eşref, Bekir Sami ve Rauf Beylerle, Mustafa Kemal Paşa'nın Sofya Atasemiliterliği sırasında Yeniçeri kıyafetiyle fotoğrafı.⁶⁸ TBMM Başkanı Gazi Mareşal Mustafa Kemal Paşa.⁶⁹ Başkomutan Mareşal Gazi Mustafa Kemal Paşa İzmir'de.⁷⁰

Sonuç

Anadolu Hediyesi, Anadolu'da Milli Mücadele'nin sürdüğü günlerde İstanbul'da yayınlanmıştır. Albüm formatında hazırlanan eser, Milli Mücadele'nin adeta günlüğü gibidir. Anadolu Hediyesi'nin ilk iki sayısında görsellik ön plandadır. Bu sayılar bir fotoğraf albümü niteliğini taşımaktadır. Üçüncü sayıdan itibaren ise yazılı metinlerin arttığı ve bu anlamda eserin resimli dergi hüviyetine büründüğünü söylemek mümkündür.

Anadolu Hediyesi, içindeki bilgiler ve çok sayıdaki görseller bakımından Milli Mücadele dönemi için başvuru kaynağı niteliğindedir. Sekiz sayının toplamında 274 fotoğraf ve resim yayınlanmıştır Eser, 1921-1922 yılları arasındaki olayları kapsamı açısından ayrı bir öneme sahiptir. Milli Mücadele dönemine ait anlaşma metinleri ve fotoğrafların yanı sıra, Muhacirîn Müdüriyet-i Umumiyesi'nin kaynakları esas alınarak Türkiye'de Yunanlıların yaptıkları mezalimler hakkında da bilgilerin verildiği görülmektedir. Milli Mücadele Hareketi'ni çeşitli boyutlarıyla duyurmayı hedefleyen eserde, Trabzon, Sinop ve Trakya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin faaliyetleri de tanıtılmıştır. Anadolu Hediyesi'nin her sayısı kendi içinde tematik bir bütünlüğe sahiptir. Mustafa Kemal Paşa ile birlikte birçok asker, devlet adamı ve Milli Mücadele döneminin diğer kahraman şahsiyetlerinin tanıtılmaya çalışıldığı görülmektedir. Adından hareketle eserin, İstanbul'dan Anadolu'ya bir vefa borcu olarak hazırlandığını ve Milli Mücadele'de Anadolu'da olup-bitenleri İstanbul halkına ve buradaki yabancılara tanıtmak gayesini taşıdığı söylenebilir.

⁶⁷ Anadolu Hediyesi, No:4.

⁶⁸ Anadolu Hediyesi, No: 5.

⁶⁹ Anadolu Hediyesi, No:7.

⁷⁰ Resimli Anadolu Hediyesi, No:8.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Ahmet İhsan, **Matbuat Hatıralarım 1888-1923**, Birinci Cilt Meşrutiyet İlanına kadar (1889-1908),Ahmet İhsan Matbaası Limitet Şirketi, İstanbul, 1930.
- Acun, Fatma, **Yakın Dönem Tarihi Metodolojisi**, Ankara,2008.
- Kavas,Uğur, **Türkiye’de Basın Fotoğrafçılığının Görsel Tarihi-Osmanlı’dan 1960’a**, Ankara, 2008.
- Özendes, Engin **Osmanlı İmparatorluğu’nda Fotoğrafçılık(1839-1923)**, İstanbul,2013.
- Stradling, Robert, **20.Yüzyıl Avrupa Tarihi Nasıl Öğretilmeli**, İstanbul,2003.
- Şimşek, Ahmet, Görsel Tarih Materyalleri, **Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı (Edt. İsmail H. Demircioğlu, İbrahim Turan)**, Ankara,2012.
- Topuz, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul,1973.
- Türkiye’de Yunan Fecay’ı**, İkinci kitap, İstanbul, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, 1337.
- Yalçın, E. Semih, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihinin Kaynakları**,3.bsk. Ankara, 2007.

Makaleler

- Akbaba, Bülent, Tarih Öğretiminde Fotoğraf Kullanımı, **Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 6, Sayı 1, (2005), 185-197.
- Çaha, Mine, Sanatkâr Padişah II. Abdülhamid’in Çağı Yakalama Tutkusu, **İsmek-El Sanatları Dergisi**, S.20, Ağustos 2015.
- Demir, Kenan, “Osmanlı’da Dergiciliğin Doğuşu ve Gelişimi (1849-1923)”, **Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S. 9, Nisan 2016.
- Gönenç, Aslı Yapar, Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi, **İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi** S.29,İstanbul,2007.
- İzzeddin, Sakarya Muharebesinde 1. Grup, İstiklal Harbi Hatıratı 4. Kısım, **Askeri Mecmua**, S. 27,1 Eylül 1932.
- Karahan, Leyla, “Ahmet İhsan’ın Seyahatnamesinden Yazarın ve Dönemin Diline Dair Notlar”, **Gazi Türkiyat**, S.29,Güz, 2009.
- Kılıçkaya, Derya, “Ahmet İhsan’ın Romanları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.2,Bahar,2010.

Sağlamtimur, Zuhâl Özel Walter Benjamin'in Bakış Açısından Tarih ve Fotoğraf İlişkisi, **Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi** – S. 37, Güz,2013.

Varlık Bülent, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, C.1,İstanbul.

Sürelî Yayınlar

Anadolu Hediyesi, No.1, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

Anadolu Hediyesi, No.2, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

Anadolu Hediyesi, No.3, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

Anadolu Hediyesi, No.4, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

Anadolu Hediyesi, No.5, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1337.

Anadolu Hediyesi, No.6, Matbaa-i Ahmet İhsan ve Şürekâsı, Dersaadet,1338.

Anadolu Hediyesi, No.7, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet,1338.

Resimli Anadolu Hediyesi, (Mürettip: Hayrullah Hayri), No:8), Teshil-i Taba't Matbaa ve İdaresi, İstanbul,1338.

İnternet Kaynakları

Özel Zuhâl, **Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e Gayr-ı Müslim Fotoğrafçılar**, kontrastdergi.com.

Özendes, Engin, **Osmanlı İmparatorluğunda Fotoğraf**, <http://www.enginozendes.com/tr>.

EKLER

EK 1. TBMM'de milletvekilleri oylarını kullanırken: Konya mebusu Abdurrahim Çelebi, Üsküdar Mebusu Neşet Bey, Suphi Bey, Halim Bey, Anadolu Hediyesi No:2.

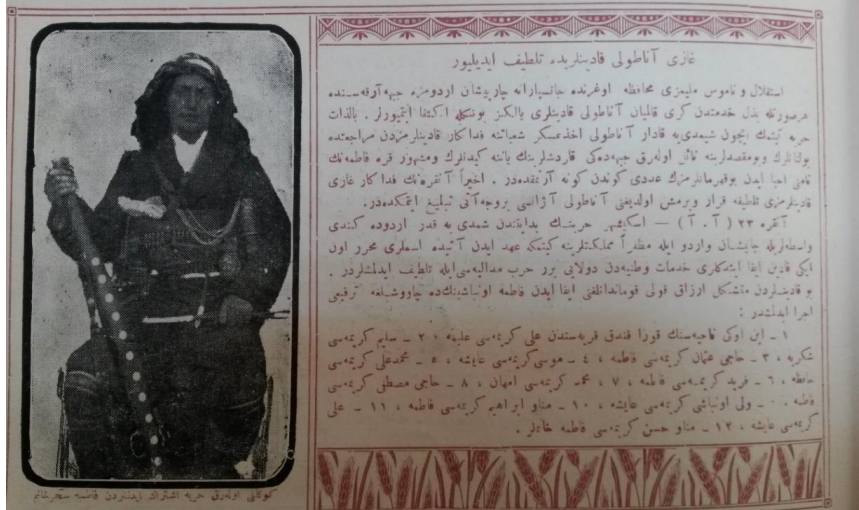
EK2. Anadolu Hediyesinin kapak fotoğrafı. No:7.

EK 3. Sofya Ataşemiliterliği günlerinde Mustafa Kemal Paşa'nın Yeniçeri kıyafetiyle çekilmiş fotoğrafı. Anadolu Hediyesi No:5.

EK 4. Gönüllü olarak savaşa katılanlardan Fatma Seher Hanım. Anadolu Hediyesi No:4.

EK 5. Başkomutan Gazi Mustafa Kemal Paşa. Fransa Başvekili ve Hariciye Nazırı Mösyö Briand. Anadolu Hediyesi:4

EK 6. Adana halkının büyük fedakârlıklarla imal ettikleri ve binlerce kişinin elleri üzerinde tutarak Kolordu karargâhı ile Cami minaresi arasında taşıdıkları yüz yirmi arşınlık Türk bayrağı. Anadolu Hediyesi No:6.

EK 7. Bir grup milletvekili Miralay Selahaddin Adil Beyin karargâhında. Topçu sahil askerleri. Anadolu Hediyesi No:2.

EK 8. Tarihin kaydedeceği muhterem simalardan “Halide Edip Hanımefendi” Anadolu Hediyesi No:5.

